

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВИЗНАЧЕННЯ СТАВКИ ПОДАТКУ І ЗБОРУ**FACTORS INFLUENCING THE DETERMINATION
OF THE RATE OF TAX AND CHARGE****Поліщук Я.В.,***здобувач кафедри фінансового права
Університету державної фіскальної служби України*

Проблеми оподаткування в сучасних умовах розвитку економіки України набувають особливого значення. На порядку денному стоять питання побудови ефективної податкової системи, за якої остання набуває справедливого характеру й здатності забезпечити баланс публічних і приватних інтересів, застосовує виважений та обґрунтований підхід до встановлення розміру податкових нарахувань. Розмір ставок податків залежить від низки факторів: рівня розвитку економіки, співвідношення галузей виробництва, переконання платника в необхідності й доцільності сплати податків, змісту податкової політики державі тощо. Водночас науковці одночасно стверджують, що значну роль у цьому процесі відіграє саме податковий тиск. Він визначається співвідношенням загальної суми податкових платежів і сукупного національного продукту. Очевидно, що під час установавання ставок податків потрібно врахувати податкову межу, вишукати, обрахувати й обґрунтувати такий розмір ставок, який буде найоптимальнішим для платника. Для досягнення такого результату особливе значення мають принципи, адже ставка функціонує відповідно до загальних підстав і вимог, що закріплені Податковим кодексом України, а також тих, що не закріплені в нормативно-правових актах, а вироблені податково-правовою доктриною. У їх системі можна виокремити низку принципів, що безпосередньо впливають на встановлення й закріплення ставки будь-якого податку. До їх кола належить принцип справедливості, визначеності, зручності, економічного обґрунтування.

Ключові слова: податок, ставка податку, податковий тиск, принципи оподаткування, принципи податкового законодавства.

Проблемы налогообложения в современных условиях развития экономики Украины приобретают особое значение. На повестку дня ставятся вопросы построения эффективной налоговой системы, при котором последняя приобретает справедливый характер и способности обеспечить баланс публичных и частных интересов, применяет взвешенный и обоснованный подход к установлению размера налоговых начислений. Размер ставок налогов зависит от ряда факторов: уровня развития экономики, соотношения отраслей производства, убеждения плательщика в необходимости и целесообразности уплаты налогов, содержания налоговой политики государству и др. В то же время ученые единодушно утверждают, что значительную роль в этом процессе играет именно налоговое давление. Оно определяется соотношением общей суммы налоговых платежей и совокупного национального продукта. Очевидно, что при установлении ставок налогов нужно учитывать налоговую границу, изыскать, рассчитать и обосновать такой размер ставок, который будет оптимальным для плательщика. Для достижения такого результата особое значение имеют принципы, ведь ставка функционирует в соответствии с общими основаниями и требованиями, закрепленными Налоговым кодексом Украины, а также теми, которые не закреплены в нормативно-правовых актах, а произведены налогово-правовой доктриной. В их системе можно выделить ряд принципов, оказывающих непосредственное влияние на установление и закрепление ставки любого налога. К их кругу относится принцип справедливости, определенности, удобства, экономического обоснования.

Ключевые слова: налог, ставка налога, налоговое давление, принципы налогообложения, принципы налогового законодательства.

Issues of taxation in modern conditions of the economic development of Ukraine are becoming of special importance. Issues of building an effective taxation system are on the agenda, where this system acquires a fair character and ability to ensure a balance of public and private interests, apply a balanced and sound approach to the determination of tax accruals. Tax rates depend on a number of factors: the level of economic development, correlation of industries, payer's belief in the necessity and expediency of payment of taxes, the essence of taxation policy of the state and so on. At the same time, scientists confirm with one accord that it is tax burden that plays a significant role in this process. It is defined by a ratio of total tax payments and gross national product. It is obvious that when determining tax rates, one should take into account tax boundary, and find, calculate, and substantiate the rate that would be the most optimal for the payer. In order to achieve such a result, principles have a special importance because the rate operates according to general grounds and conditions enshrined by the Tax Code of Ukraine, as well as those not enshrined in laws and regulations but produced by tax legal doctrine. In their system, it is possible to identify a number of principles that make a direct impact on the formation and consolidation of a rate of any tax. They include the principle of justice, definiteness, convenience, economic substantiation.

Key words: tax, tax rate, tax burden, principles of taxation, principles of tax legislation.

Актуальність теми. Проблеми оподаткування в сучасних умовах розвитку економіки України набувають особливого значення. На порядок денний ставляться питання побудови ефективної податкової системи, за якої остання набуває справедливого характеру та здатності забезпечити баланс публічних і приватних інтересів. Безумовно, це важливо,

оскільки сфера оподаткування є такою, де держава завжди намагається отримати більше надходжень від платників податків і зборів, тоді як останні намагаються зменшити свої податкові зобов'язання. Як справедливо вказує М.П. Кучерявенко, «законодавці багатьох держав виявляються перед вибором: збільшити дохідну частину бюджету за рахунок надхо-

дження податкових платежів за підвищення ставок податку або податкового тиску загалом і так скоротити дефіцит державного бюджету або встановити середню оптимальну ставку, сформувавши систему стійких стимулів для виробництва й забезпечити мінімізацію дефіциту в найближчому майбутньому та перспективу стабілізації або поліпшення економічного становища загалом» [6, с. 57]. Отже, під час вирішення названих та інших питань особливого значення набуває характеристика тих факторів, що впливають на визначення розміру ставок податків.

Ставка є таким елементом, який обов'язково наявний під час установаження будь-якого податку. Відповідно до ст. 25 Податкового кодексу України, ставкою податку визнається розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування. Неправильне, економічно не обгрунтоване встановлення цього елемента може негативно вплинути на розподіл частини внутрішнього валового продукту, що здійснюється через публічні фонди коштів. У підсумку до бюджету можуть надійти менші суми, через надвеликий податковий тягар у платника може з'явитися податковий борг або платник буде намагатися незаконно мінімізувати податкове зобов'язання. Отже, виникає об'єктивна необхідність виваженого й обгрунтованого підходу до встановлення розміру податкових нарахувань. Зрозуміло, що розмір ставок податків залежить від низки факторів: рівня розвитку економіки, співвідношення галузей виробництва, переконання платника в необхідності й доцільності сплати податків, змісту податкової політики держави тощо. Водночас науковці одноставно стверджують, що значну роль у цьому процесі відіграє саме податковий тиск.

Показово, що позначена тематика є предметом наукового аналізу здебільшого вчених-економістів, що цілком природно. Водночас і в доктрині податкового права приділяється достатньо уваги її вивченню. Тут можна назвати роботи М.П. Кучерявенка, І.І. Кучерова, О.О. Соколова, І.І. Янжула та ін. Разом із тим проблеми впливу певних факторів і, зокрема, податкового тиску на визначення ставок податків остаточного не вирішено. Отже, метою статті є аналіз впливу податкового тиску на визначення розміру ставки податку.

Виклад основного матеріалу. Характерно, що на необхідність об'єктивного визначення розміру податку звертали увагу О.О. Соколов, І.І. Янжул та інші науковці. Так, І.І. Янжул замислювався на тим, як саме визначаються межі податків. При цьому вчений справедливо констатував, що межа оподаткування, з одного боку, визначається потребами держави, для покриття яких і встановлюються податки, а з іншого – майновими здібностями підданих задовольняти ці потреби своїми жертвами [15, с. 245–246]. О.О. Соколов писав: «Якщо розцінка окремих народногосподарських потреб за ступенем важливості для господарства зроблена правильно, якщо, зокрема, потребам державного управління відведено в ній належне місце без перебільшень чи зменшень їх значення, а тиск оподаткування спільно-номірний із цією відносною важливістю потреб дер-

жавного управління, то оподаткування ґрунтується на здоровому економічному підґрунті й відповідає об'єктивним потребам народного господарства» [12, с. 172]. За словами І.Х. Озерова, ще Саксом підкреслено, що «обгрунтовувати податок моральністю обов'язку, а його міру – справедливістю, це все рівно, що обгрунтовувати живлення людини виходячи з обов'язку підтримувати життя, а кількість їжі визначати апетитом людини. Придатне це лише для практичної мети і зовсім не є фізіологічним вирішенням питання. Як апетит необхідно обгрунтовувати на законах живлення, то й податок і податко-спроможність – на економічних законах» [8, с. 242]. Як бачимо, вчені акцентували увагу на необхідності виваженого, спільно-мірного, економічно обгрунтованого встановлення податків. Цілком очевидно, що ці зауваження стосуються й розміру податкових відрахувань, тобто ставок податків.

Аналіз наукових здобутків переконує нас у тому, що відповідним показником у розглядуваному контексті є податковий тиск. Він визначається співвідношенням загальної суми податкових платежів і сукупного національного продукту. При цьому справедливо наголошується на тому, що податковий тиск здійснюється на декількох рівнях. Зокрема, це тиск безпосередньо податків; тиск усієї сукупності податків, зборів; використання механізму пільг платниками, надання пільгових кредитів, дотацій, за яких тиск перерозподіляється з одних платників на інших; використання податкової техніки, що посилює тиск на платника [6, с. 57]. Ми не будемо зупинятися в межах публікації на розгляді всіх наведених рівнів, а з'ясуємо тиск податку, що відчувається передусім через становлення ставки податку.

Так, на перший погляд можна констатувати, що, визначаючи більший розмір податкових відрахувань за певним податком, надходження коштів до публічних фондів і, зокрема, бюджетів буде збільшуватися. Доволі часто, встановлюючи ставки податків, законодавець виходить із потреби профінансувати відповідні видатки бюджетів, відповідно, у разі неможливості збільшити базу оподаткування або винайти інші джерела поповнення публічних фондів удається до підвищення ставок податків. На наше переконання, це хибний шлях, оскільки для цього потрібно виходити не із розміру видатків, а мають урахуватися об'єктивні фактори, що свідчать про рівень розвитку економіки, виробництва тощо. У підсумку, очікуваного ефекту не відбувається. І тут наведемо слова М.П. Кучерявенка, який пише: «Надмірне зростання ставок податків часто призводить не до збільшення надходжень до бюджету, як того бажає законодавець, а до абсолютно протилежного результату. По-перше, високий рівень оподаткування підриває стимули до виробництва і змушує надавати перевагу відпочинку, ніж роботі (виробництву) або переносити виробництво в інші регіони (що означає відтік доходів для регіонального бюджету). По-друге, не стимулюється зростання виробництва і збільшення податкової бази, а йде пошук шляхів ефективного приховування доходів» [6, с. 57]. Показово, що М.П. Кучерявенко, зверта-

ючись до наукових розробок економіста А. Леффера, резонно вказує на той факт, що «зростання податкових ставок наштовкується на певну межу. Податкова межа – це частина валового національного продукту, що перерозподіляється через податкові механізми, подальше збільшення якого викликає різке загострення суспільних протиріч. Досягнення цієї межі призводить до відтоку капіталу з країни, згорання підприємницької активності» [6, с. 60]. Отже, очевидним є той факт, що потрібно враховувати податкову межу, вишукати, обрахувати й обґрунтувати такий розмір ставок, що є найоптимальнішим для платника. Як убачається, для досягнення такого результату підґрунтям для визначення найоптимальнішого розміру податків є відповідні принципи оподаткування.

Позначимо, що певні принципи оподаткування окреслені ще А. Смітом. До їх кола зараховано: 1) співмірність (платники мають брати участь у оподаткуванні відповідно до податної спроможності, пропорційно доходу, отриманого під захистом держави); 2) визначеність (податок має бути чітко визначним, а не довільним: термін сплати, спосіб і сума платежу мають бути точно та заздалегідь визначені й обґрунтовані, а також відомі платникам та іншим суб'єктам оподаткування); 3) зручність (час і спосіб сплати податків мають бути якнайзручнішими для платника); 4) економічність оподаткування (податок має бути побудований так, аби він брав із кишені платника якомога менше понад те, що він приносить до скарбниці) [11, с. 588–589]. Наведені принципи не втрачають своєї актуальності й донині. Очевидно, що всі названі А. Смітом принципи певною мірою позначаються на процесі визначення й установлення ставок податків. Водночас на кожному етапі розвитку державотворення їх зміст набуває більш чіткого визначення, деякі з названих основ законодавчо закріплені в Конституції України та Податковому кодексу України, а інші є певним надбанням податково-правової доктрини.

Так, принцип співмірності закріплено в чинному податковому законодавстві через конструкцію принципу справедливості оподаткування. Зокрема, Конституційний Суд України в Рішенні від 24 березня 2005 року констатував, що співмірність є елементом принципу справедливості [9]. Що стосується справедливості, то вона Конституційним Судом України в наведеному Рішенні визнана основоположним принципом правової держави, однією з основних засад права, яка є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Справедливість є універсальним загальноправовим принципом, який набуває специфічного змісту залежно від галузевої сфери реалізації його регулятивного впливу [10]. Отже, справедливість залежно від сфери реалізації, якою в нашому випадку є оподаткування, набуває специфіки. Вона відбилася в ст. 4 Податкового кодексу України, де вказано, що соціальна справедливість – це установлення податків і зборів відповідно до платоспроможності платників податків. Поряд із тим, як правильно підкреслила Н.К. Шаптала, «законодавець дещо спрощує зміст принципу

соціальної справедливості, оскільки розглядає його як просте узгодження розміру податкового платежу з платоспроможністю зобов'язаної особи. З одного боку, такий «технічний» наголос доволі складно реалізувати. З іншого – принцип соціальної справедливості значно ширший, ніж буквальный зв'язок між можливістю сплачувати податки й закріпленням їх розмірів». При цьому вчена цілком логічно далі розмірковує: «Принцип соціальної справедливості значно ширший, ніж зв'язок між можливістю сплачувати податки й закріпленням їх розмірів, оскільки він виконує функцію системоутворюючого фактора, відповідно до змісту якого має відбуватися регулювання правом податкових відносин, формування усієї системи принципів податкового права, а також процес правореалізації. Зміст розглядуваного принципу при податково-правовому регулюванні відбивається не лише у тому, щоб встановити належним чином правовий статус платника податків і зборів. Справедливість має забезпечувати ефективність правових засобів захисту прав та інтересів платників податків і зборів, а також застосування при порушенні норм податкового законодавства співрозмірного покарання» [14, с. 141]. Отже, розглянувши справедливість оподаткування в контексті визначення ставки податку, можна констатувати, що розмір податкових нарахувань має корелювати зі спроможністю платника до сплати податку, а загалом податково-правове регулювання має бути ефективним.

Щодо принципу визначеності в оподаткуванні, то він не закріплений у ст. 4 Податкового кодексу України. Водночас його реалізація забезпечена ст. 7 Податкового кодексу України, в якій сказано: «Під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи: платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період; строк та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку. Під час встановлення податку можуть передбачатися податкові пільги та порядок їх застосування. При цьому будь-які питання щодо оподаткування регулюються цим Кодексом і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів, що містять виключно положення щодо внесення змін до цього Кодексу та/або положення, які встановлюють відповідальність за порушення норм податкового законодавства. Названі елементи податку, підстави для надання податкових пільг та порядок їх застосування визначаються виключно цим Кодексом». Як бачимо, законодавець зазначає, що ставка обов'язково має бути визначена під час встановлення будь-якого податку. До того вона має визначатися не будь-яким нормативно-правовим актом, а виключно Податковим кодексом України.

Принцип зручності закріплено в ст. 4 Податкового кодексу України, де йдеться про рівномірність і зручність сплати – установлення строків сплати податків і зборів, виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками.

Принцип економічної обґрунтованості податку нині відсутній серед тих засад, що закріплені в ст. 4 Податкового кодексу України. За словами К.О. Гетьман, «йому на зміну прийшов принцип фінансової достатності» [4, с. 58]. Він означає, що встановлення податків і зборів має відбуватися з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями. Як убачається, це не зовсім правильне твердження, оскільки принцип економічної обґрунтованості значно ширший за змістом. Невипадково вчені наголошують на тому, що «потреба держави у фінансових ресурсах не може бути задоволена повністю. Лише її наявність не може вважатися достатньою підставою для фіску» [5].

Поряд із цим у наведеній статті кодифікованого акта закріплено принцип економічності оподаткування: під час встановлення податків і зборів обсяг надходжень від їх сплати до бюджету має значно перевищувати витрати на їх адміністрування. Навряд чи такий підхід є вдалим. Як слушно вказала М.Ю. Чернишова, «це не лише неточне формулювання, а й хибне. У такій редакції йдеться фактично про порівняння коштів, які надходять від сплати податку, та коштів, які необхідні для організації і контролю за додержанням платниками податкового законодавства, фактично маються на увазі кошти на утримання контролюючих органів та органів стягнення» [13, с. 185]. Ми погоджуємося з таким твердженням. Так, визначення адміністрування подано в ст. 14 Податкового кодексу України. Тому очевидно, що цей фактор має враховуватися, однак він не є основним, визначальним під час встановлення податків. Податки встановлюються з метою забезпечення різних публічних інтересів, у системі яких значиться також і потреба щодо фінансового забезпечення адміністрування податків і зборів.

Позначимо, що сутність принципу економічної обґрунтованості охарактеризувати доволі складно, адже сфера оподаткування є такою, де держава завжди намагається отримати більше надходжень від платників податків і зборів, тоді як останні намагаються зменшити свої податкові зобов'язання. Окрім того, аналіз численних наукових робіт засвідчує той факт, що серед науковців і практиків доволі часто відбувається змішування змісту таких понять, як економічне обґрунтування податку (оподаткування), економічна підстава податку, економічність оподаткування, економічна доцільність. Можна виокремити декілька позицій щодо співвідношення названих понять.

Низка фахівців ототожнює такі принципи, як економічна обґрунтованість податку (оподаткування) й економічність оподаткування [3; 7]. Очевидно, що в такому разі автори не переймаються чистотою термінології й належним розмежуванням розглядуваних принципів. Іншими словами, подібний виклад матеріалу засвідчує нелогічний і необ'єктивний погляд. Навряд чи принцип економічного обґрунтування оподаткування є ідентичним принципу економічності оподаткування, зміст якого полягає в тому, що встановлення податків і зборів має відбуватися так, аби обсяг надходжень від їх сплати до бюджету значно перевищував витрати на

їх адміністрування. У цьому, імовірно, можна вбачати лише певний аспект принципу економічного обґрунтування, про що ми будемо говорити далі.

Прихильники іншої течії намагаються розмежувати розглядувані засади. Наприклад, Ю.О. Крохіна говорить, що принцип економічного обґрунтування податків обмежує фінансовий суверенітет держави та захищає платників від довільно, безпідставно встановлених податків. Законно встановленим може вважатися податок, який має економічний сенс і підставу. Такою підставою можуть бути економічні реалії, а не пуста казна чи дефіцит бюджету. І далі вчена зосереджує увагу на розкритті змісту принципу економічної підстави. За її словами, це – (1) розумна достатність задоволення державних і громадських потреб у сенсі поповнення державної скарбниці; (2) не надмірна обтяжливність для середньостатистичного платника податків; (3) відповідність ставок податку реальній цінності оподаткованого бази, точніше, економічно оптимальне співвідношення між ними, що не провокує платника відмовлятися від пов'язаних оподаткованого базою матеріальних та інших благ або йти в тіньовий бізнес; (4) неруйнівність для економічно слабкого платника податків [5]. Як бачимо, вчена розглядає ці принципи один біля одного, що говорить про їх пов'язаність. Фактично, за наведеною думкою, зміст принципу економічного обґрунтування визначається декількома аспектами і принцип економічної підстави є одним із них. Водночас вчена не акцентує уваги на тому, як саме трактувати економічний сенс.

О. Бланкенагель принцип економічної обґрунтованості розглядає у трьох площинах. По-перше, з позиції платника податків. У такому контексті зміст названого принципу він убачає в тому, що це власне економічний стан і економічні можливості платника. По-друге, з погляду держави йдеться передусім про грошові потреби самої держави. По-третє, інше бачення економічної обґрунтованості податків знаходиться в економічній системі, де головний акцент ставиться на невтручання в економічне життя, в якій, як відомо, діють свої закони [2]. Показово, що О. Бланкенагель чітко вказує, які податки мають визнаватися економічно обґрунтованими, а саме: (1) ураховують здатність платника до їх сплати. Оскільки рівень доходів у людей різний, то принцип економічного обґрунтованих податків означає диференціацію податків відповідно до доходів і заборону уніфікованих ставок; (2) включають також нижню межу оподаткування, тобто передбачають заборону стягування податків із тієї частини доходів платника, яка необхідна йому для підтримки свого існування; (3) допускають оподаткування тільки чистих доходів платника податків (принцип нетто) і включають заборону подвійного оподаткування, тобто справляння однорідних або ідентичних податків; (4) здатні досягти бажаної мети (мети держави); (5) не мають заважати економічному життю й заохочувати нерозумні витрати та виробництво [2]. Такий підхід має бути підтриманий. Як убачається, це дасть змогу провести певну паралель між тим, що податки

мають певним чином корелюватися з економічними характеристиками платників, а також ураховувати фактичну здатність особи їх сплачувати.

К.О. Гетьман дотримується схожої позиції й акцентує увагу передусім на тому, що принцип економічної обгрунтованості податку має певне «надподаткове», «надінституційне» значення. Урахування через нього макроекономічних наслідків віддзеркалює бюджетний сенс реалізації цього принципу, перспективи виконання бюджетних показників, а дотримання бюджетних показників забезпечує й соціальну стабільність, виваженість і послідовність у розвитку суспільства. На думку вченої, економічна обгрунтованість пов'язується насамперед з узгодженням надходжень і витрат під час справляння податків і зборів. Економічна підстава передбачає більш глибокі умови для запровадження тих чи інших форм або режимів оподаткування (йдеться про наявність майна, доходів та інших обставин, які об'єктивно породжують виникнення податкового обов'язку й забезпечують можливість сплати податків і зборів) і пов'язана з платоспроможністю зобов'язаної особи [4, с. 63]. Водночас далі вчена пише про елементи, які розкривають зміст принципу економічного обгрунтування: (1) наявність у платника грошової можливості сплачувати податки та збори; (2) перевищення надходжень від сплати податку над витратами щодо його адміністрування; (3) відповідність економічних потреб публічного суб'єкта в певній сумі, обгрунтованість у зборі коштів лише в тих розмірах, які об'єктивно необхідні для задоволення публічних потреб [4, с. 64–65]. Загалом погоджуючись із наведеною позицією, підкрес-

лимо, що економічна обгрунтованість має широкий зміст і пов'язана не лише з узгодженням надходжень і витрат під час справляння податків і зборів. Іншими словами можна стверджувати, що економічне обгрунтування поєднує в собі декілька аспектів, що охоплюються змістом інших принципів: фіскальної достатності, економічності оподаткування й економічної основи. Зважаючи на семантичне тлумачення слова «обгрунтування», відповідно до якого це поняття трактується як сукупність доказів, фактів, аргументів для переконання в чому-небудь, висування на підтвердження чого-небудь переконливі докази, факти тощо; аргументування [1], економічне обгрунтування передбачає встановлення тих фактів, які стануть відповідними аргументами для переконання в доцільності саме такого оподаткування.

Висновки. Підсумовуючи, констатуємо, що під час установавання ставок податків потрібно враховувати податкову межу, вишукати, обрахувати й обгрунтувати такий розмір ставок, який буде найоптимальнішим для платника. Для досягнення такого результату – визначення найоптимальнішого розміру податків – особливе значення мають принципи, адже ставка функціонує відповідно за загальних підстав і вимог, що закріплені Податковим кодексом України, а також тих, що не закріплені в нормативно-правових актах, а вироблені податково-правовою доктриною. У їх системі можна виокремити низку принципів, що безпосередньо впливають на встановлення й закріплення ставки будь-якого податку. До їх кола належить принцип справедливості, визначеності, зручності, економічного обгрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/p/5/480/2>.
2. Бланкенагель А. Конституционное понимание и функции экономически обоснованных налогов – с точки зрения специалиста из Германии / А. Бланкенагель // Налоговое право в решениях Конституционного Суда Российской Федерации 2008 года: материалы VI Междунар науч.-практ. конф. 17–18 апреля 2009 г.: сб. / сост. М.В. Завязочникова; под ред. С.Г. Пепеляева. – М.: Статут, 2010. – С. 53–65.
3. Гвоздів В. Трансформація податкового судочинства. Перспективи та виклики / В. Гвоздів // Матеріали III судово-правового форуму «Судова реформа в Україні: європейський вектор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justicereformukraine.eu/wp-content/uploads/2015/10/Book_sud_FORUM.pdf.
4. Гетьман К.О. Правова природа фіскальної функції податків: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / К.О. Гетьман. – Харків, 2015. – 230 с.
5. Крохина Ю.А. Принцип экономической обоснованности налога в правовых позициях Конституционного Суда РФ / Ю.А. Крохина // Налоговед. – 2004. – № 7. – С. 7–15.
6. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: в 6 т. / Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас; Право, 2005. – Т. III: Учение о налоге. – 2005. – 600 с.
7. Мисник Н. Податкові спори. Останні тенденції. Принцип економічного обгрунтування оподаткування / Н. Мисник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.ubr.ua/pravo/podatkovyi-spори-ostanni-tendencii-princip-ekonomichnoi-obgruntovanosti-opodatkuvannia-9119>.
8. Озеров И.Х. Основы финансовой науки: [курс лекций] / И.Х. Озеров. – Вып. 1. – М.: Тип. И. Сытина, 1911. – 300 с.
9. Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 р. у справі по конституційному зверненню 48 народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційності) положень пункту 1.17 статті 1, статті 8 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» № 2-рп/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15–рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
12. Соколов А.А. Теория налогов: [монография] / А.А. Соколов. – М.: ЮрИнфор-Пресс, 2003. – 200 с.
13. Чернишова М.Ю. Економічна обгрунтованість платежу як принцип оподаткування / М.Ю. Чернишова // Право і суспільство. – 2014. – № 5. – С. 184–188.
14. Шаптала Н.К. Співвідношення принципів рівності та соціальної справедливості в податково-правовому регулюванні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Н.К. Шаптала. – Ірпінь, 2012. – 220 с.
15. Янжул И.И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах / И.И. Янжул. – М.: Статут, 2002. – 555 с.